

HANDSON

EN HANDBOK OM SEXUELL HÄLSA FÖR PERSONAL
SOM MÖTER UNGA MIGRANTER

RFSU

RFSU är en politiskt och religiöst obunden ideell organisation med syfte att sprida en kunskapsbaserad och öppen syn på samlevnads- och sexualfrågor. Genom sexualupplysning, utbildning och opinionsbildning vill RFSU slå hål på fördomar, öka kunskapen och den sexuella hälsan, i Sverige såväl som i internationellt. RFSU har ett frihetsperspektiv och rättighetsperspektiv på sexualiteten som utgår från allas frihet att vara, frihet att välja och frihet att njuta.

RFSU är en medlemsorganisation.

Vill du bli medlem?

Anmäl dig på www.rfsu.se/medlem

©RFSU Malmö 2017

Författare: Alexandra Sumner, Emma Skarpås och Linda Byqvist

Formgivning: Marco Vega

Bilder: pixabay.com, freepik.com, Alan Ali, Alexandra Sumner

ISBN: 978-91-639-3118-5

Materialet är framtaget med ekonomiskt stöd från statsanslaget "Insatser mot hiv/aids och andra smittsamma sjukdomar" som syftar till att nå målen i den nationella strategin mot hiv/aids och vissa andra smittsamma sjukdomar (Prop. 2005/06:60).

Innehållsförteckning

INTRODUKTION	5
Varför arbeta med sexuell hälsa och unga migranter?	6
DET TEORETISKA	7
Sexuell och reproduktiv hälsa – en mänsklig rättighet	8
Migration & sexuell hälsa	9
Rishtagande och riskutsatthet i migrationssituationer	12
Modeller för professionellt arbete med sexuell hälsa	13
DET PRAKTISKA	20
Det praktiska arbetet	21
Ansvar, roller och struktur	27
Nycklar för genomförande	32
Arbetsmaterial	34
Case för diskussion	37
REFERENSER	40
Litteratur och länkar	41

INTRODUKTION

När Alexandra intervjuar unga killar på ett boende i Skåne om sex är de nyfikna, lite blyga och peppade. Ganska likt vilken ung grupp som helst. Hon visar och berättar, frågar vad de lärt sig i hemlandet och vad de är sugna på att prata om nu. Det är roligt och avslappnat, och samtidigt lite spänt i luften. Killarna tolkar åt varandra ibland och det kommer massor av frågor. Efteråt stannar några kvar och Alexandra passar på att fråga om de tycker att personalen på boendet ska prata om sex. En kille svarar:

“ Titta på mig, jag är så här stor och vet inte mycket. Jag kan inte lika mycket som de andra i skolan. Ska jag vara dålig på detta också? Jag vill, precis som kompisarna i skolan, också veta allt (...) om sex och sånt och ha koll på läget. ”

Den här handboken är till dig som i ditt arbete möter unga migranter. Vi hoppas att den kan inspirera till fler samtal om sex, hälsa och relationer. I arbetsgrupper och med unga, nyfikna, som de Alexandra intervjuade. Det behöver inte vara så svårt, och vi hoppas att de texter, tips och tankar vi delar med oss av visar det. Samtidigt vet vi att många känner sig ensamma i sitt arbete och oroas över vad som förväntas av dem i deras yrkesroll.

Handboken ger konkreta tips på hur arbetet med sexualitetsfrågor kan bedrivas, utformas och vidareutvecklas. Här finns såväl tips till dig personligen som förslag till struktur för arbetet. Med detta är vi övertygade om att du som läser kan hitta trygghet och lust i arbetet med att bidra till en god sexuell hälsa för de unga du arbetar med.

Vi som har skrivit har arbetat med unga migranter under flera år. Våra erfarenheter kommer från arbete på boende för ensamkommande, inom social jour och behandlingsarbete med personer som köper och säljer sexuella tjänster samt från utbildningar av hundratals personer som arbetar nära ensamkommande barn och unga vuxna. Projekt Sexualitet & Migration har bedrivits av RFSU Malmö sedan 2008 med syfte att säkerställa unga migranternas tillgång till en god sexuell hälsa och rätt till vård.

Varför arbeta med sexuell hälsa och unga migranter?

Människor flyttar och flyr av olika anledningar. Migration kan vara mer eller mindre säker och trygg beroende på bland annat möjligheten till planering, resans längd och transportsätt. De senaste årens oro i världen har lett till stora flyktingströmmar och människor som migrerar på osäkra vägar. 2015 kom 162877 personer till Sverige varav 35369 var ensamkommande unga.

Migration i sig medför en stor riskutsatthet och en extra sårbar grupp är unga som migrerar ensamma. I studier framkommer att unga med flyktingbakgrund har begränsad kunskap om sex- och samlevnad och STI (sexuellt överförbara sjukdomar). Många har varit med om trauman under flykten som kan leda till psykisk ohälsa. Såväl flykt som okunskap bidrar ur ett smittskydds- och rättighetsperspektiv till sexuell utsatthet och sexuellt risktagande. Det handlar exempelvis om att inte veta hur en skyddar sig mot graviditet och hiv/STI eller att under resan ha sex mot ersättning för husrum, pengar, mat, droger eller medicin. En del kommer från länder med ökad förekomst av hiv och STI och med få möjligheter till testning och behandling. Vi måste samtidigt ha i åtanke att inte alla unga migranter bär en problembakgrund med sig och många har samma portion nyfikenhet och funderingar kring puberteten och sexualiteten som andra unga.

Att skapa utrymme för sexualitets-frågor är ett hälsofrämjande arbete och som personal har du en unik roll att fylla. Det genererar vinster i form av trygga unga med en stärkt självkänsla, minskad sexuell utsatthet och risktagande samt förmåga att hantera relationer. Det bidrar även till en ökad kommunikation och därigenom en förbättrad integration.

“ Det är en mänsklig rättighet att ha möjlighet till en god sexuell hälsa samt att styra över sin egen sexualitet, sina känslor och sin kropp. ”

DET TEORETISKA

Sexuell och reproduktiv hälsa – en mänsklig rättighet

Att konkret ha tillgång till sexuell och reproduktiv hälsa innebär att kunna fatta beslut om sin identitet, kropp och sexualitet. Begreppet sexuell hälsa inrymmer livskvalitet, det vill säga att känna ett fysiskt men även psykiskt och socialt välmående i sin sexualitet. En förutsättning för det är att kunna känna sig trygg i sin identitet och sexualitet och att bli bemött med respekt. Sexuell hälsa innefattar också rätt till kunskap, rådgivning och hälsovård. I arbete med unga migranter kan det handla om att skapa tillgång till kunskap om kondomer, säkrare sex, hiv/STI, graviditet och lagstiftning.

Att skapa utrymme för sexualitetsfrågor är ett rättighetsarbete men också ett hälsofrämjande arbete. Du som möter unga migranter är central. Både i främjandet av en god sexuell och reproduktiv hälsa och tillgång till den hälso- och sjukvård de har rätt till. Många gånger har unga migranter

sämre förutsättningar att tillvarata sina rättigheter, exempelvis på grund av språk, lagstiftning, diskriminering eller andra hinder. Din roll handlar om att överbrygga dessa hinder. Det kan handla om att ge förutsättningar för unga att tryggt fundera på frågor som: Vem är jag? Vad gillar jag? När känner jag olust? Hur ser jag på relationer? Vill jag ha barn och i så fall, hur många?

Det kan kännas svårt och känsligt att prata om sex både privat och i sin yrkesroll. Därför kommer detta material vara ett stöd för dig när du ska förmedla kunskap till de unga du träffar. I materialet finns information och förslag på struktur som du kan använda dig av. Genom att samtala om ämnet ger du en ung människa möjligheten att ta del av mänskliga rättigheter, rätten till en god sexuell hälsa. Mer om vad som kan ha hänt under migrationen kan du läsa i nästa kapitel.

DEFINITION

Sexuell hälsa är ett tillstånd av fysiskt, psykiskt och socialt välbefinnande i relation till sexualitet. Det kräver en positiv och respektfull inställning till sexualitet och sexuella relationer, liksom möjligheten att få njutbara och säkra sexuella erfarenheter, fria från tvång, diskriminering och våld. För sexuell hälsa ska uppnås och upprätthållas, måste sexuella rättigheter för alla personer respekteras, skyddas och uppfyllas.

WHO, 2002

Migration & sexuell hälsa

Migrationen medför nödvändigt skydd och på många sätt nya möjligheter. Vad vet vi om migration och sexuell hälsa? Tillgång till kunskap, hälso- och sjukvård eller trygghet har inte funnits för åtskilliga unga migranter varken före eller under resan till Sverige. En del har dessutom varit med om traumatiska händelser i sitt hemland eller under sin flykt och lider inte sällan av psykisk och fysisk ohälsa. Efter de anlänt kan nya hinder uppstå som gör det svårt att ta till sig kunskap och information. För många medför migrationsprocessen därmed att en god utveckling av den sexuella hälsan inte varit möjlig.

» Före resan

Vi har alla olika socialt, ekonomiskt, juridiskt och erotiskt kapital och det påverkas av flera olika faktorer. Det har även de unga som du möter i ditt arbete. Före migrationen har en del gått länge i skolan, andra har en avbruten skolgång bakom sig som följd av migrationen. Andra har varken skriftspråk eller skolgång alls bakom sig. De allra flesta har inte haft någon sex- och samlevnadsundervisning av det slaget som kan ges i Sverige. De vi mött menar att kunskap om sex, könsjukdomar, preventivmedel, kropp och pubertet ofta är lägre bland de ensamkommande de arbetar med. Däremot kan kunskapen om hiv ibland vara hög. Detta gör att de unga kan vara utsatta både ur ett rättighets- och smittskyddsperspektiv.

Vet du inte hur en STI överförs är det svårt att förhindra överföring. Samma gäller för graviditet.

En del av de som migrerar är HBTQ-personer (homosexuella, bisexuella, trans- och queerpersoner), vilka löper stor risk att utsättas för hat, hot och våld i länder där exempelvis samkönade relationer inte är tillåtet. Det gäller såväl före, under som efter migrationen.

Några exempel på sexuellt våld, som de unga kan men inte behöver ha varit utsatta för, är korrigerande våldtäkter, erfarenhet som "dansande pojke", omskärelse, osäkra aborter och barnnäkenskap. Våldtäkt är dessutom ett vanligt förekommande vapen i länder med krigs- eller konfliktsituationer.

Under resan

Flera faktorer inverkar på om och hur den sexuella hälsan påverkas under migration. En faktor är hälsostatus före avresa samt möjligheten att planera för en säker resa. Ett flertal situationer under vägen har stor betydelse för såväl säkerhet som sexuell hälsa. Lagstiftning, resväg, transportsätt, tillgång till hälso- och sjukvård, ekonomi och att resa som ensam ung har betydelse för riskutsattheten.

Att den unge varit utsatt för eller bevittnat sexuellt våld under resan är vanligt. Det gäller såväl unga kvinnor som män och transpersoner. En studie menar att ungefär varannan ung migrant har varit med om sexuellt våld på resan. En del

både utsätts för och utsätter andra för sexuellt våld. Vi har i möten med personal hört berättelser om att detta förekommer även i Sverige. Sexuellt våld förekommer de unga emellan, enstaka unga har även utsatts av sin god man.

En del unga använder sin kropp och sex som resurs i utbyte mot tjänster under migrationen. Det kan betala för resa, husrum, mat, pass, påfyllning av mobil, droger, cigaretter, kläder, skor eller i utbyte mot beskydd.

En ung migrant befinner sig i en särskild utsatt och sårbar situation eftersom den står i beroendeposition till andra vuxna som lätt kan utnyttja den unges situation.

» Efter resan

Det är svårt att skriva om när resan är över. När är den över? Väl framme väntar en lång asylprocess med osäkerhet och oro över uppehållstillstånd. Flera som arbetar med unga migranter och nyanlända vittnar om en stor psykisk ohälsa i gruppen med sömnsvårigheter, depression och aggression som några av uttrycken.

Samtidigt framträder i ett nytt land och i en ny miljö helt andra möjligheter än vad man är van vid. Det är nya normer avseende hur man får gå klädd eller hur man umgås. Möjlighet till samkönade relationer, att ha flick- eller pojkvän eller vänskapsrelationer med det motsatta könet. Detta skapar nyfikenhet samtidigt som det föder osäkerhet och funderingar. Vi har mött unga som å ena sidan är glada över en flickvän, å andra sidan är ledsna för att de sviker vad deras föräldrar vill att de gör/inte gör. De unga befinner sig ofta i flera olika "livsvärldar" med många gånger olika normer, lagar och förhållningssätt.

Migrationsprocessen medför att de unga har mycket annat att fokusera på än sexuell hälsa, samtidigt som många av dem uttrycker oro över just det området. Och även om det finns tillgång till vård och stöd kan detta vara eller upplevas otillgängligt. En anledning är okunskap bland unga migranter om rättigheter och vad som finns tillgängligt. Andra är osäkra på sjukvårdens sekretess och hur olika erfarenheter påverkar asylprocessen.

Detta gör att de inte söker vård och stöd alls eller inte i tid. En del unga migranter upplever diskriminering av såväl sjukvårdssom boendepersonal.

Det finns många hinder i det nya landet som kan göra det svårt för unga migranter att utveckla en god sexuell hälsa: alltifrån språkbarriärer till okunskap om kroppen, sexuell- och reproduktiv hälsa, samt förhållningssätt hos de som möter dem. Normer kring sexualitet och avsaknad av socialt nätverk är alla olika faktorer som inverkar på de ungas utsatthet. När språket tryter kan det vara svårt att tillgodogöra sig kunskap och information samtidigt som man inte heller kan förmedla sig. Att inte veta vad som händer i kroppen under puberteten eller när man känner lust föder osäkerhet. Okunskap kring hur man skyddar sig mot oönskade graviditeter eller STI kan bidra till sexuellt risktagande. När de unga är osäkra på hur relationer fungerar i det nya landet är det lätt hänt att de upplever att de gör bort sig eller att missförstånd sker.

En del har svårt att ta kontakt med andra unga på grund av språkförbistring eller osäkerhet kring hur man tar kontakt. Andra upplever att de blir "stämplade" som personer med dålig kvinnosyn för att de kommer från ett specifikt land. Av just dessa orsaker är det viktigt att personal hjälper dem genom att skapa ett öppet och tillåtande klimat på boendet och därigenom främjar en hälsosam och positiv integration i samhället.

Rishtagande och riskutsatthet i migrationsituationer

Under migration påverkar flera faktorer hälsan så även den sexuella hälsan. Modellen nedan är ett sätt att försöka samla och beskriva floran av faktorer som påverkar hälsan.

Individuella faktorer

- Kön/Genus
- Kunskap om egen hiv eller STI-status
- Sexualitet
- Kunskap om hiv och STI
- Kunskap om rättigheter
- Socialt nätverk
- Arbete/arbetslöshet
- Psykosocial hälsa
- Missbruk
- Stress
- Social isolering
- Kunskap om rättigheter
- Relationer
- Språkfärdigheter
- Attityder och föreställningar
- Individuella rörelsemönster
- Cirkulär migration

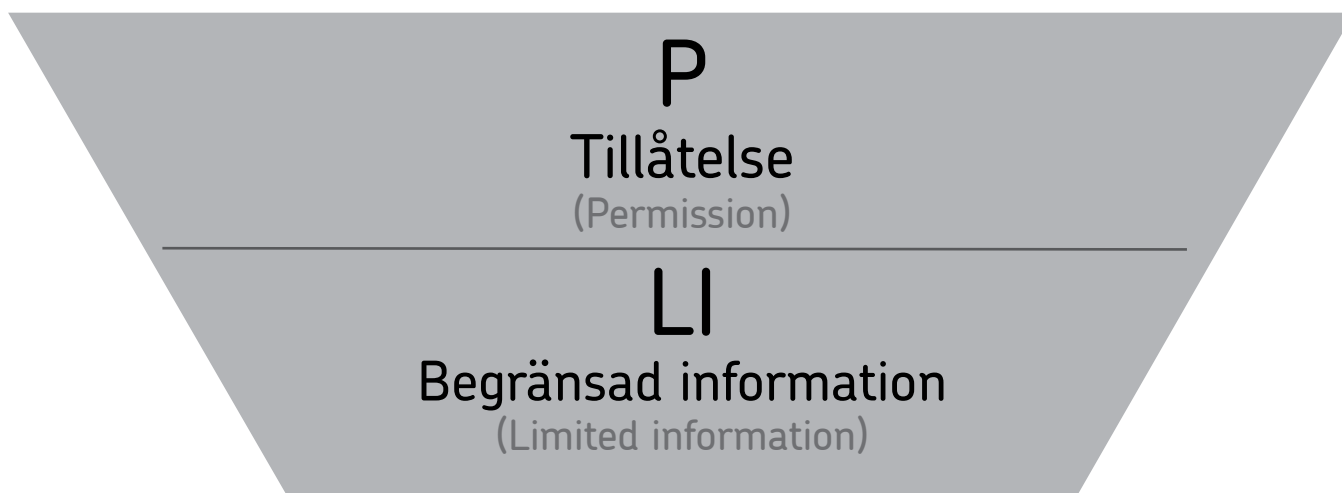
Strukturella faktorer

- Kulturell kontext
- Legal status/migrationslagstiftning
- Samhällets resurser
- Tillgång till vård
- Sjukvårdssystem
- Ekonomisk situation
- Arbetsförhållanden
- Arbetsmarknad
- Bostadsförållande
- Bostadsmarknaden
- Geografisk plats
- Kulturell bakgrund
- Ankomst/vistelse
- Tillvägagångssätt i migrationen

Modeller för professionellt arbete med sexuell hälsa

Sätt gränser och hitta nivåer (PLISSIT)

Modellen är en metod som underlättar när vi funderar över hur pass tillåtande miljö vi vill skapa för att visa att det är okej att prata om sexualitet och hur vi kan göra den miljön ännu mer inbjudande. För personal som arbetar med unga migranter kommer främst de två första nivåerna av modellen att vara aktuella: Tillåtelse att tala och Begränsad information.

Tillåtelse att tala

På första nivån, den viktigaste av alla, handlar det om att skapa en miljö som präglas av öppenhet och tillåtelse att prata om frågor som rör kroppen, känslor, sexualitet och relationer. De unga ska känna att de vågar beröra känsliga ämnen och känna sig trygga i att bli bemötta med empati och respekt av all personal. En inbjudande miljö kan även rent konkret synliggöras via litteratur, planscher, regnbågsflaggor, en skål med kondomer eller broschyrer om sexualitet som finns tillgängligt på boendet. Det viktigaste är att personalgruppen skapar en samsyn kring hur sexualfrågor ska bemötas och främjas. Hur kan vi på vårt boende visa att det är okej att tala om kroppen, känslor och sexualitet? Eftersom merparten av de unga har fått en mycket begränsad eller ingen sexualkunskap alls i sitt hemland är de ofta ovana vid att prata öppet om sexualitet. Genom att skapa en tillåtelse att prata om sexualitet, relationer, samtycke

och ömsesidighet ökar detta chansen att de unga tar upp känsliga och tabubelagda ämnen, som sexuella övergrepp eller synen på sex före äktenskapet. Genom att med jämna mellanrum upprepa att det alltid är okej att ställa frågor om sexualitet manifesteras denna tillåtelse. På så vis kan du och din kollegor aktivt göra val som bidrar till ett öppet samtalsklimat.

Begränsad information

Här handlar det om att kunna lyssna, bemöta och vägleda de unga utifrån deras frågor, där vi kan bidra med begränsad information utifrån kunskap. Att kunna ge svar på hur man skyddar sig mot STI genom att informera om kondom-användning eller var ungdomsmottagningen ligger är exempel på kunskap du som arbetar med unga kan bidra med. En del frågor kan vara svårare att hantera än andra och det ska inte kännas som ett krav att kunna besvara allt.

Ibland kan svaret "jag vet inte men jag hjälper dig gärna att hitta svaret" vara mer professionellt. Ett sätt att lösa det är att visa var den unge kan vända sig för att få svar och hjälp med det som inte kan lösas av personalen, som ungdoms-mottagningen eller vårdcentralen.

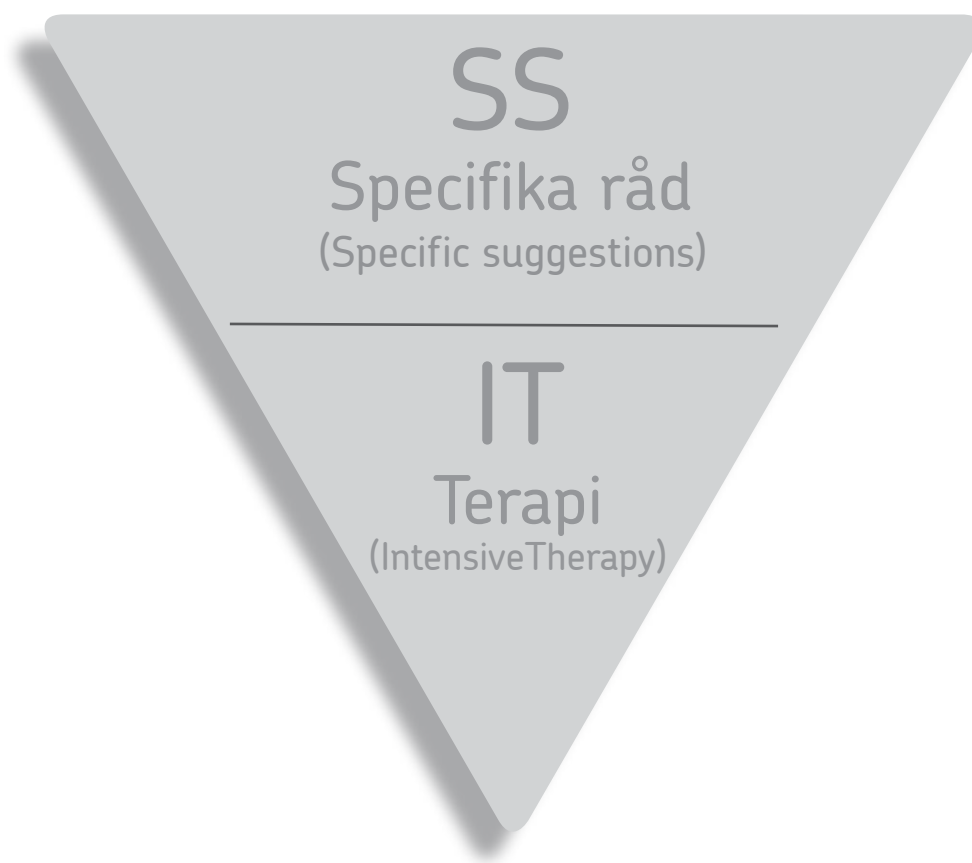
Viktigt att komma ihåg är att bistå de unga med att ringa och boka tider om de vill, då språket kan utgöra ett hinder. På så sätt hjälper vi dem att komma framåt. Det handlar alltså inte om att bli expert på att kunna besvara frågor – utan om att bli expert på att veta hur eller vart vi kan hänvisa de unga vidare. En del unga tycker det är jobbigt att stifta nya bekanskskaper eftersom de ständigt har med olika slags myndighetspersoner att göra, såsom socialsekreterare, skol- och sjukvårdspersonal och juridiska ombud. Vi måste därför vara dem behjälpliga med nya kontakter genom att helt enkelt följa med dem den allra första gången. Det är viktigt att ge en positiv bild av nästa insats, exempelvis ungdomsmottagningen.

Specifika råd

För att kunna ge specifika råd krävs kompetens och särskild utbildning. Det kan röra sig om att den unge behöver rådgivning om tester för STI som till exempel klamydia. På denna nivå handlar det främst om att kunna hänvisa vidare till rätt instans, som exempelvis till ungdomsmottagningen som i sin tur har läkare, psykologer, kuratorer eller sexologer.

Terapi

Denna nivå rör frågor på ett djupare plan där den unge har mer omfattande problem och behöver hjälp i form av specialistkompetens. Det kan exempelvis handla om någon som varit med om svåra sexuella övergrepp och måste hänvisas vidare till specialistvård. Även denna nivå av modellen handlar om att veta var ni kan vända er vid behov, detta är inte något som personal som arbetar på exempelvis ett boende för ensamkommande unga ska kunna eller göra själva.

TIPS

Att skapa ett öppet och tillåtande klimat på boendet kan vi göra genom:

- att redan vid ankomstsamtalet förmedla information om arbetet med sexuell hälsa på boendet.
- att undanröja hinder som kan göra det svårt för de unga att prata om sexualitet, som bland annat språket. Skaffa bra tolkar och visa översättningsprogram på nätet som exempelvis lexin.nada.kth.se.
- att vara hjälpsam – hjälp de unga med att hitta information på internet, visa dem vägen eller följ med dem in till ungdomsmottagningen vid första besöket
- att ha broschyrer, böcker, affischer och filmer tillgängligt
- att diskutera förhållningssätt och bemötande inom personalgruppen
- att bekräfta vad de unga uttrycker
- att uppmuntra de unga att ställa frågor
- att upprepa information om sexuell hälsa för de unga med jämna mellanrum

Rättighetsbaserad prevention i praktiken - AAAQ

Vad innebär rätten till sexuell hälsa i praktiken? Modellen, AAAQ, förklarar hur vi kan arbeta praktiskt för att omsätta rättigheter till möjligheter. AAAQ står för available (tillgång), accessible (tillgänglighet), acceptable (acceptabel) och quality (kvalitet). Rätten till sexuell hälsa skapas genom kunskap, sensitivitet och kvalitet i arbetet med unga migranter. Modellen kan användas som en checklista för att kvalitets-säkra de insatser vi utformar och avhjälper en del av de utmaningar eller hinder som kan vara svåra att upptäcka. Längst ner följer ett praktiskt exempel.

TILLGÅNG

AAAQ

Att det finns tillgång till vård, information eller kunskap är en huvudprincip. Det handlar om att det ska finnas personal med rätt kompetens som kan bistå de ungas behov. Det kan vara sjukvårdsinrättningar, ungdomsmottagningar eller andra kliniker. Det kan även innebära att ett boende har tillgång till olika material om sexuell hälsa, som litteratur, filmer, broschyrer och kondomer.

Exempel - Kondomskål

Finns kondomer där ni arbetar och möter unga migranter? Om inte, finns det någon annanstans där de unga vistas, till exempel på skola eller fritidsgård? Om inte - införskaffa kondomer och besluta vem som ansvarar för att fylla på.

TILLGÄNGLIGHET

AAAQ

Oavsett om tillgång till kunskap eller vård finns är den inte nåbar förrän den är tillgänglig. Tillgängligheten handlar om huruvida vården överhuvudtaget når fram till den unge. Hinder som språkförbistring, okunskap och personalens kompetens och attityder kan göra tillgången otillgänglig. Även fast det finns tillgång till verksamheter som exempelvis ungdomsmottagningen kanske den unge varken vet om att den finns eller hittar vägen dit. Här kan du som personal möjliggöra den unges rätt till vård. Detta kan göras genom att hjälpa till att ringa och boka tid eller följa med till ungdomsmottagningen. Det räcker inte att bara ha tillgång till litteratur och broschyrer på boendet om de unga inte förstår språket. Genom att läsa tillsammans, hjälpa till att hitta översatt material, översätta och diskutera vad som står i broschyrerna skapas tillgänglighet till information och kunskap.

Exempel - Kondomskål

Var ska kondomerna förvaras? Hur ska de finnas tillgängliga för de unga? Är det bäst i ett öppet utrymme eller mer privat, till exempel på toaletten?

ACCEPTABEL

AAAQ

Acceptabel innebär att den kunskap som ges eller insats som sätts in ska vara godtagbar av de unga. Det kan göras genom att visa på förmåga att lyssna in och respektera andras åsikter med en känsla för personens unika situation. Genom att samtala om sexualitet på ett öppet och respektfullt sätt främjas rätten till kunskap och därigenom en god hälsa. Ett exempel som vi mött är en personalgrupp som valde att inte påbörja arbetet med sexuell hälsa under Ramadan. Detta visar hur en relativt enkel anpassning och sensitivitet kan lägga en bättre grund för en ömsesidig dialog.

Exempel - Kondomskål

Var informerar ni om var kondomerna finns? Finns det platser eller situationer när det är mer eller mindre lämpligt att informera om dem? I Grupp eller enskilt?

KVALITET

AAAQ

Personalens utbildningsnivå och bemötande ska vara av god kvalitet och baserat på kunskap. Chefens/arbetsledarens ansvar är att ge möjlighet till rätt kompetens genom att erbjuda rätt utbildning. Personalgruppen ansvarar i sin tur för att upprätthålla en gemensam samsyn och ett gott bemötande av de ungas frågor. Det är även viktigt att alla i personalgruppen medverkar i utbildningar om sexuell hälsa och tar till sig information som ges.

Exempel - Kondomskål

Varför finns det kondomer tillgängliga? Hur gör ni med följdfrågor? Var hänvisar ni om ni inte kan svara? Vem diskuterar ni med om det känns för privat? Vem ansvarar för utbildning och kollegialt lärande.

Det privata i arbetet (PPP)

I arbetet med sexualitet utgör ofta de privata erfarenheterna den enda utbildningen. En del har enstaka föreläsningar eller kurser med sig, men de egna erfarenheterna är ofta de som starkast färgat vår bild av sex och relationer. Modellen, ofta kallad PPP, kan användas för att underlätta vårt arbete och placera de privata erfarenheterna på en trygg och säker plats. För att kunna arbeta med känsliga frågor är det

viktigt att ha identifierat de egna erfarenheterna eftersom de kommer, om de är oreflekterade, att göra vårt svar mindre relevant för frågeställaren. Modellen hjälper oss att kunna bemöta och hantera privata frågor och beskriver förutsättningar för att kunna vara professionell i vår yrkesroll. Den ger oss möjlighet att hålla en lagom distans samtidigt som vi visar oss lyhörda och tillmötesgående i samtal med andra.

Privat

Privat är vi när vi besvarar frågor utifrån vår egen sexuella erfarenhet eller syn på sexualitet. I vårt arbete är det nödvändigt att frångå våra egna föreställningar för att kunna erbjuda de unga en rättvis, kunskapsbaserad och nyanserad bild av sexualitet. Ett exempel: Föreställ dig att du har en egen starkt negativ erfarenhet av abort. Det gjorde ont, din relation tog slut och du tänker ibland fortfarande på din barnlängtan. Utan reflektion kommer denna erfarenhet att påverka vilka åsikter och kunskaper du uttrycker i relation till abort. Ett sätt att arbeta med detta är att identifiera viktiga händelser i ens eget liv och aktivt söka andra upplevelser kopplade till samma fenomen för att nyansera. Att besvara en fråga utifrån endast en privat erfarenhet ger inte den unge en objektiv bild och kan även skapa en genans av att få ett så personligt svar. Ett alternativ är att svara "Kom så sätter vi oss ner framför datorn och söker information om...".

Personlig

Personlig handlar om hur vi är vi i vårt sätt att lyssna, tala, informera och att hantera frågor. Det har sin grund i vår personlighet och våra erfarenheter där vi har olika sätt att exempelvis benämna saker och bjuda in till diskussion utifrån vårt sätt att agera. Ett exempel: Att benämna det kvinnliga könsorganet med ordet "fitta" fungerar för vissa, men inte för andra. Att reflektera över hur vi är som personer kan hjälpa oss att hitta gränsen mot det privata och förbättra ett professionellt arbete. Är vi inte personliga är vi inte heller trovärdiga. Personlig handlar också om att ha en tillåtande attityd och ett öppet förhållningssätt i vårt sätt att ta emot andras frågor.

Professionell

Professionell blir en förlängning av det personliga, att du som yrkesverksam med kunskap och trovärdighet möter och förhåller dig till den enskilda individens sexualitet. Ett professionellt förhållningssätt innebär att ha arbetat med sig själv, de egna föreställningarna, åsikterna och tankarna. Kombinationen genomarbetade erfarenheter och kunskap ökar professionaliteten. Detta ökar din beredskap och gör dig tryggare att arbeta med sexualitet som ämnesområde. Att vara professionell är även att ha reflekterat över var just dina gränser för det privata går. Det är lättare att vara professionell i en arbetsgrupp som har en samsyn eller iallafall en öppen diskussion om vilken information som är privat och inte.

DET PRAKTISKA

Arbetet skiljer sig, men ändå inte

De flesta unga migranter har funderingar och frågor om kroppen, relationer och kärlek. Precis som många andra ungdomar i Sverige. De fem huvudområden som vi identifierat i arbetet med unga är:

- Kropp och medicin
- Identitet
- Prestation
- Normalitet
- Säkrare sex och hiv/STI

Vanliga frågor kan vara "Är jag normal?" eller "Vad är mens?" "Märks det att jag inte haft sex?". Att veta att man duger och att man blir "godkänd" av sina jämnåriga är något av det allra viktigaste för merparten unga. Inte sällan träffar vi unga som berättar om hur pinsamt det är att inte ha kunskap om både sexualitet och vad som händer med kroppen under puberteten. Personal beskriver att de unga har behov av kunskap kring anatomi och hur kroppen fungerar och utvecklas.

Många frågor kan också handla om relationer och interaktioner, som till exempel hur man gör när man ska våga närma sig någon man är kär i eller hur jag gör slut. Normer, identitet, HBTQ,

könsroller, rättigheter och lagar är andra områden som de unga brukar ha frågor om. Inte sällan har de funderingar kring personalens relationer, som "Hur kan man vara sambo men ogift?" Eftersom de unga kan ha olika bakgrunder med normer och förhållningssätt som ibland skiljer sig åt kan lätt feltolkningar förekomma som leder till osäkerhet. Att samtala kring sociala koder och hur man tolkar andra människors signaler som "Hur man ska bete sig enligt de normer som råder just här?" är därför centralt. Det är svårt, troligtvis omöjligt att exempelvis förklara hur människor flirtar i Sverige. Att jämföra olika erfarenheter och normer utan att värdera dem kan vara ett bra pedagogiskt knep. Ett annat knep är att tänka att målet för samtalet inte är att svara, utan att få till en dialog. Exempelvis genom frågan "Vilka sätt att flirta känner du till?".

Samtal inriktade på hur kroppen reagerar när den känner lust, prat om sex, ömsesidighet, samtycke, preventivmedel och kondomer är en viktig del för ett helhetsgrepp om sexuell hälsa. De unga måste även ges information om vart de kan vända sig för att få fördjupat stöd i sexuell hälsa, som exempelvis skolsköterskan, kuratorn eller av organisationer som RFSU eller RFSL.

Det är viktigt att komma ihåg att unga migranter inte är i behov av mer kunskap än övriga unga i Sverige. De ska helt enkelt bara ha samma rätt till information på lika villkor och få en chans att uppnå en likvärdig kunskapsnivå. Generellt behöver alla unga i Sverige mer kunskap om genus, förhållningssätt, samtycke och normer. Det är inte annorlunda bara för att någon

kommer från ett annat land. Samtidigt befinner sig just unga migranter i ett ingenmansland och ska förstå många olika saker kopplat till ett nytt land, vilket tar både kraft och energi, varför det är viktigt att personalen initierar ämnet om sexualitet och sexuell hälsa.

Hur gör vi i praktiken?

De teoretiska modellerna är en bra utgångspunkt i hur vi bäst formar en tillåtande miljö som främjar en öppen kommunikation och som ger de unga en signal om att all personal kan hantera sexualitetsfrågor. Eftersom den sociala och kulturella kontext vi lever i har betydelse för hur vi upplever sexualitet är det av vikt att vi i personalgruppen i ett första skede samtalar sinsemellan kring ämnet. Här kan vi även diskutera vår egen tonårstid och vad vi själva ville veta när vi var unga. Andra diskussionsämnen kan vara "Vilka frågor har vi redan mött?" Det kan vara bra att prata om hur ni svarade och om alternativa tolkningar kan göras. Det handlar också om att kunna bemöta frågor som "Kan jag ha partner trots att min mamma förbjuder mig?". Det är mycket de unga undrar över men som de inte vågar fråga om. Till en början tycker en del att det är pinsamt att prata om sexualitet och relationer, men om personalen öppnar upp för samtalen brukar det ge med sig ganska fort.

Kommunikation, närvaro, vilja och engagemang är viktiga förmågor. Det enklaste sättet att visa detta är genom att vara närvarande. Det är också viktigt att vara lyhörd och ha en förmåga att kunna "läsa mellan raderna" när den unge ställer en fråga. Vad menar hen i själva verket? Lyssna efter frågan bakom frågan.

En utbildning eller ett mer avsatt tidsmässigt forum är bra som inledning på ett arbete med sexuell hälsa. Personalen kan behöva träna

på att prata om sexualitet, exempelvis utifrån fallbeskrivningar. I denna handbok finns ett antal fallbeskrivningar presenterade som ni kan arbeta utifrån. Ibland är det lätt att tro att en samsyn finns kollegor emellan utan att veta. Vi kan tro att alla menar samma sak, men genom diskussioner ser vi alla likheter och olikheter inom en personalgrupp. Diskussioner om sexualitet skapar ett större utrymme och en större förmåga att aktivt lyssna på de unga. Härigenom kan personal hitta stöd i varandra och mod att kunna hantera frågorna.

Diskutera i personalgruppen hur offensiva ni ska vara och vad som passar på just ert boende. Ibland är det mer lämpligt att "plantera ut" saker i stället för att ha regelrätta informationskvällar. Många gånger sker de mest givande samtalen då de unga själva spontant bjuder in till diskussioner. Därför kan det vara lika betydelsefullt att kunna hantera frågor i stunden som att ha temakvällar. Att förmedla kunskap kan ske både på individnivå och i grupp. Det är viktigt att ha i åtanke att gruppdynamiken spelar en avgörande

roll för hur diskussionerna utformas. Därför är det bra om personalen redan i förväg funderar igenom vilket som är det bästa sättet att ge information på och därefter planerar sitt upplägg på boendet utifrån detta. Lägg ut broschyrer, tidskrifter och böcker och se till att miljön är tillräckligt inbjudande. Ta hjälp av professionella genom att förslagsvis bjuda in ungdomsmottagningen till boendet eller gå på studiebesök. Stilla eventuell oro genom att se till att de

unga etablerar en kontakt med barnmorskorna, kuratorerna och sjuksköterskorna. Kanske går det att samarbeta med andra som skolans kurator eller NO-lärare? Med små enkla medel blir de unga tryggare. Sexualitet och relationer innefattar många olika delar. Därför är det av vikt att tid och utrymme ges åt de ungas frågor och att samtal om sexualitet och relationer är ett återkommande tema.

TIPS

Förberedelsearbete

- Vilka kunskapsbehov har personalen?
- Ämnet ska vara lustbetonat. Hur gör vi det?
- Diskutera vilka frågor ni redan fått från de unga
- Träna på att svara på sexualitetsfrågor och hitta gränser för det privata
- Diskutera vilka hinder som förekommer på boendet för att era unga ska kunna bibehålla eller utveckla en god sexuell hälsa. Hur kan ni övervinna dessa hinder?
- Diskutera om och hur sexualitet ska inkluderas i ankomstsamtalen – precis som ni inkluderar annat hälsofrämjande
- Diskutera hur ni ska hantera journalföring när det gäller de ungas frågor och erfarenheter kopplade till sex och sexuell hälsa
- Påbörja ett reflektionsarbete för att skapa samsyn i arbetsgruppen. Detta är ett kontinuerligt arbete men behöver sättas igång för att alla ska arbeta utifrån samma värdegrund
- Upprätta en lokal lista med kontaktuppgifter till olika organisationer, sjukvård eller föreningar som de unga kan vända sig till.

Den fysiska miljön påverkar samtalet

Med hjälp av enkla medel är det lätt att skapa en miljö som bjuder in till samtal. Detta kan göras genom att låta broschyrer, planscher, litteratur och information vara synligt. Fundera även på var det är lämpligt att material och övrig information ska placeras och ta här hänsyn till de ungas integritet. Fungerar det kanske bättre att lägga ut information på en mer undanskymd plats än i ett allmänt utrymme? En tvättstuga kan exempelvis fungera som en skyddad vrå där de unga kan få vara i fred och i lugn och ro titta igenom materialet.

En frågelåda är ett alternativ för de ungdomar som tycker att det är svårt att ställa direkta frågor till personalen. Som personal kan ni också lägga i lappar med frågor ni tycker behöver diskuteras.

Material för samtal

Införskaffa material och böcker så att ni och de unga har tillgång till kunskap. RFSU har flera böcker och material, och en del finns översatt till

andra språk än svenska. Boken *Världens viktigaste bok – om kroppen, känslor och sex* är lättläst och innehåller många bilder. Den kan läsas både av de unga och av personal. RFSU har även små broschyrer som *Onanipraktika*, *Slidkransen* och *Säkrare sex med och utan kondom*. *Sexualundervisning på lättare svenska* av Agnes Dahné är ett normkritiskt metodmaterial om sex och relationer. Materialet är omfattande och innehåller många bilder.

På UMO:s hemsida (www.umo.se) finns läsvärd information till såväl unga som personal. Den är på svenska och finns delvis översatt till andra språk, exempelvis engelska, arabiska, somaliska och farsi. En särskild sida riktad till ensam-kommande unga är under uppbyggnad.

Filmkvällar med efterföljande diskussioner är en annan metod för samtal. På www.sfi.se (Svenska Filminstitutet) finns filmhandledningar till ett flertal ungdomsfilmer.

TIPS

Skapa en lokal lista

För att personal på boenden inte ska bli grindvakter för information och vård är det bra att ha en lokalt anpassad lista med kontaktuppgifter till olika aktörer. Här är förslag, fyll på och anpassa lokalt.

- Närmaste ungdomsmottagning
- Närmaste RFSL-förening
- Närmaste läkare/vårdcentral/sjukhus/flyktinghälsa
- Närmaste barn- och ungdomspsykiatri
- Närmaste apotek
- Närmaste polis
- Här kan du få gratis kvalitetsmärkta kondomer
- Här kan du testa dig för HIV/STI
- Här kan du testa dig för graviditet

TIPS

Viktiga webbplatser och appar

Det är det bra att ha en anpassad lista med internetsidor.

Här kan du läsa mer om sex och relationer på nätet, fyll på och anpassa lokalt.

- UMO.se – ungdomsmottagningen. UMO.se finns även på ett flertal språk
- Mitt privatliv. En enkel app om sexuell hälsa
- SEF – Sveriges Ensamkommandes Förening Riksförbund med 15 lokala föreningar
- Rädda barnen: www.raddabarnen.se
- BUP.se – barn- och ungdomspsykiatri
- 1177.se Information om hälso- och sjukvård
- Centrum för sexuell hälsa/SESAM-mottagning
- Järva Mansmottagning: www.jarvamansmottagning.nu
Information om sexuell hälsa på flera språk
- RFSU: rfsu.se
- RFSL Ungdom: rflslungdom.se
- RFSL Newcomers. För nyanlända hbtq-personer. Här finns juridiskt och socialt stöd samt cafékvällar i de större städerna
- Sexperterna.org Information om sexuell hälsa för män som har sex med män och transpersoner. Även bra info om sex mot ersättning
- Kompetenscentrum sexuella tjänster i Malmö. Mottagning för personer som säljer och köper sex. Även stöd till yrkesverksamma
- Mika mottagningen i Stockholm och Göteborg. Mottagning för personer som säljer sex. Även stöd till yrkesverksamma
- Kvinnofridslinjen: kvinnofridslinjen.se
- SRHR.se - Samlad information och material om SRHR

Ansvar, roller och struktur

Personal vi mött vittnar om att sexualitetsfrågor ständigt är aktuella på boenden. Samtidigt efterfrågas utbildning och diskussioner om förhållningssätt för att lättare kunna möta de ungas frågor. Det är lätt hänt att den personal som verkar ha enklast för att prata sexualitet med de unga får inta rollen som ensamt ansvarig för diskussionerna. Det kan skapa en känslig och utsatt position för den personen och för de unga som bara har en person att förlita sig på. Därför är det viktigt att tänka att alla i personalgruppen har ett gemensamt ansvar för att skapa utrymme för sexualitetsfrågor. Det är ytterst chef, ledning och samordnare som ansvarar för att personalgruppen ges både rätt kompetens och handlingsutrymme att kunna hantera ämnet. Genom att skapa rutiner och handlingsplaner för hur vi hanterar frågor om sexualitet samt främjar sexuell hälsa på boendet skapar vi en gemensam trygghet i personalgruppen.

Anställd

Det kan kännas svårt att som personal att prata om sexualitet på ett enkelt sätt. Språkbarriärer, normer, kulturella hinder, tabun, kön samt låg utbildning i såväl ämnet som i samtalsteknik är exempel på orsaker som hindrar från att diskutera sexualitet med de unga. Andra orsaker kan även vara att man inte vill uppmuntra de unga till att ha sex, att ämnet "inte ligger i ens uppdrag" eller att man förlitar sig på att exempelvis skolan ska ta ansvar för det. Vad som är viktigt att inse är att de unga har rätt till kunskap och att det är de omgivande vuxna och du som yrkesverksam som kan vara behjälpliga. Om du tar hjälp av internetbaserade lexikon som google translate och lexin kan det ibland vara svårt att hitta ord på andra språk än svenska som beskriver innebörden på det sätt du önskar. Ett ord som exempelvis onani kan vara omskrivet i helt andra ordalag än den korrekta betydelsen. Det kan även gälla tolkar, se till att vara tydlig med det du vill säga och dubbelkolla att det förstås och tas emot.

Kulturella hinder eller tabun kan förstås bättre genom diskussionsövningar i personalgruppen med hjälp av case och situationsbaserade teman. Att vara man respektive kvinna kan ibland hindra oss från att tala om sexualitet på ett enkelt sätt. Lika svårt som det kan vara för manlig personal att prata om mens med tjejerna på boendet kan det vara för kvinnlig personal att prata om nattliga utlösningar med killarna. Här är det viktigt att

vi tar hjälp av varandra. Det ska kunna kännas tryggt att beröra ämnet och vi bör gemensamt i personalgruppen lösa de frågor som uppstår.

Som personal får vi vara beredda på att sexualitetsfrågor kan uppkomma helt oplanerat och spontant. Det är inte alltid möjligt att ha ett svar på alla frågor och en del kan helt enkelt bara besvaras med "Jag vet inte." Däremot kan svaret kompletteras med "Men jag ska hjälpa dig att ta reda på det."

Vi behöver alltså inte veta svaret för att visa att vi ger utrymme åt de ungas funderingar – för många att lyssna räcker ofta väldigt långt. Det handlar alltså inte om att ge exakta förklaringar på alla de ungas funderingar. Som personal har vi goda möjligheter och en enastående chans att göra skillnad för våra unga migranternas sexuella hälsa eftersom vi oftast står de unga närmast. Det är vi som lagar mat med dem, umgås med dem i tv-soffan under kvällarna, hjälper dem med läxorna och är deras närmaste vuxenstöd.

“ Jag är inte van vid att prata så öppet om sexualitet ”

Samtal med en personal på ett HVB

“ Det hjälper ju inte att bara JAG pratar med någon (...) för det känns som att alla (...) i personalen runtom måste ju tycka att det är lika viktigt.

Samtal med en personal på ett HVB.

”

TIPS

Så gör du i stunden

- Var kreativ. Språkförbistring eller dålig tillgång till tolkar kan medföra att man ibland drar sig för att diskutera sexualitetsfrågor med ungdomarna. Att använda sitt kroppsspråk, rita bilder eller spela teater är exempel på kreativa uttryckssätt.
- Ta tillfället i akt. Ungdomar är inte alltid bekväma med att diskutera sexualitet ansikte mot ansikte eller i grupp. Ta tillfället i akt under bilkörningen eller matlagningen för att ta upp känsliga frågor.
- Rätt ingång. Var lyhörd och visa respekt för om den unge vill diskutera eller ej genom ett gott bemötande. För många unga kan det vara första gången de får kunskap om eller diskuterar sexualitet. Fråga gärna först om det är okej med den unge att prata.
- Upprepa. Upprepa med jämna mellanrum för de unga att de kan ställa frågor som rör sex- och samlevnad. "Du vet väl att du alltid kan komma till mig med frågor om sex- och samlevnad." På så sätt skapar du tillgänglighet utifrån AAAQ-modellen.
- Bekräfta. Du kan göra de unga trygga i att våga ställa frågor genom att bekräfta dem med att exempelvis säga "Vad bra att du kommer till mig med denna fråga!" Detta skapar i sin tur tillåtelse utifrån AAAQ-modellen.
- Öppna frågor. Att ställa slutna frågor, som endast kan besvaras med ja eller nej, gör det svårt att föra en givande diskussion. Direkta påståenden som "I Somalia måste alla flickor vara oskuld när de gifter sig" skapar inte öppningar för förståelse och sätter den unge i en position att förklara och försvara. Detta gör att positioner låser sig. Öppna frågor som utgår ifrån individen "Vad tycker du – är det viktigt för dig att vara kär i den du har sex med?" skapar däremot ett empatiskt och respektfullt förhållningssätt och bidrar till livligare samtal där ingen behöver försvara en hel kultur eller ett land.
- Tolkar. Se till att de unga har tillgång till bra tolkar som kan översätta sexuellt innehåll. Du kan även förbereda tolken på detta. Om de inte är vana vid att tala om sexualitet kan de istället utgöra ett direkt hinder för de unga. I vissa delar av Sverige finns utbildade SRHR tolkar, ta reda på om detta är tillgängligt via den tolkförmedling som ni använder er av.
- Be om ett återberättande: Efter att du gett information till en ungdom, be hen återberätta vad du sagt. På så sätt kan du korrigera och rätta till missinformation omgående.

Arbetsgrupp

Hur skapas en ökad trygghet i personalgruppen att hantera situationer som rör sexualitet? Vi har lagt märke till ett antal framgångsfaktorer. Dessa är chefsstöd, samsyn och förtroende i arbetsgruppen, kompetens, handledning och tid. En arbetsgrupp har med rätt förutsättningar och samsyn möjligheter att skapa en miljö för de unga där de kan utveckla en god sexuell hälsa baserad på kunskap och trygghet. Samtal kring relationer och sexualitet sprider många gånger skratt, glädje och livliga diskussioner. En utbildning i sexuell hälsa kan bidra till att skapa en gemensam grund för personalgruppen som kan fortsätta att utvecklas genom handledning. Detta tar tid men vi har sett att det ger en helt annan form av klimat. En tillåtande miljö baserad på öppenhet såväl mellan personalen och de unga som personalen sinsemellan bidrar till gemenskap. Det ökar även beredskapen att kunna hantera svårare situationer.

Samordnare

Mellanchefsnivån sägs vara en av de svåraste roller du kan ha inom en verksamhet. Du ansvarar kanske för kommunikation mellan högre chefer och din arbetsgrupp och får ibland vara budbärare av förändringar som kan vara lättare eller svårare att implementera. Detta görs samtidigt som du har just era ungas bästa för ögonen. Ibland kommer krav på förändring från arbetsgruppen, ibland uppifrån och ibland från de unga själva. Som samordnare kan du göra otroligt mycket för att understödja arbetet med sexuell hälsa- just genom att vara extra tydlig med kommunikation och information. Informera ledningen eller högre chef om vad just du behöver för stöd, ekonomiska eller tidsmässiga resurser för detta förändringsarbete. Informera och tydliggör personalens roll i arbetet med sexuell hälsa. Det är aldrig frågan **om** utan **när** frågor

kring sexualitet dyker upp. Genom att ta tag i sexualitetsområdet arbetar du/ni förebyggande. Det är att visa omsorg om såväl personal som de unga. Det kanske kan verka som en lite torr uppgift att ansvara för att upprätthålla rutiner och skapa arenor för samtal om sexualitet. Men en personalgrupp som diskuterar månadens sexfråga får lov att skratta, känna sorg, prova sina fördomar och möta andras föreställningar. I förlängningen skapas en tryggare arbetsgrupp.

Chef – yttersta ansvaret

Som chef har du möjligheten att understödja och inspirera din personal avseende värdet och vinsten av att sexualitet, samlevnad och relationer finns med som en av många viktiga aspekter av en god omvårdnad. För att möjliggöra detta krävs kompetensutveckling och handledning i att hantera ämnet. Du som chef ska se till att detta ges till din personal. I en eventuell upphandling av handledare kan du ställa krav på att handledaren har kompetens och kunskap att handskas även med frågor om sexualitet. Det krävs även en engagerad arbetsledare/samordnare som sätter ämnet sexuell hälsa på agendan. Stötta samordnaren på ett tydligt sätt genom att understödja att även du som chef ser sexualitet och sexuell hälsa som ett angeläget ämne. Genom att utforma handlingsplaner och policydokument bidrar du till att alla i personalen kan hantera sexualitetsfrågor på ett professionellt sätt och känna sig trygga i arbetet. En tydlig ansvarsfördelning, upprättande av rutiner och att skapa utrymme för diskussionsforum är också användbart i arbetet. Informera eventuella ägare, kommunledning eller politiker om hur ni gör för att arbeta med sexualitet, sexuell hälsa, relationer, normer och värderingar både inom personalgruppen och för de unga ensamkommande.

TIPS

Så visar du som chef eller samordnare vikten av att lyfta sexuell hälsa

- Möjliggör kompetensutveckling och utbildning i sexualitet och sexuell hälsa för alla anställda. Delta själv för att understryka ditt val av kompetensutveckling och följa processen i arbetsgruppen
- Säkerställ ärende- och processhandledning för din personal. Försäkra dig om att handledaren inkluderar sexualitet och sexuell hälsa i sitt arbete
- Lämna tid på arbetsplatsträffar till övningar och diskussioner om sexualitet och sexuell hälsa
- Utarbeta policy för hur ni ska hantera olika situationer, problem kopplade till sexuell hälsa
- Hjälptill att skapa rutiner för vem som ansvarar för vad i arbetet med sexuell hälsa på boendet
- Tillsätt en arbetsgrupp för sexuell hälsa, så att det på arbetsplatsen finns en lokal "blåslampa"
- Se över introduktionsrutiner för ny personal. Inkluderar ni hur ni arbetar med sexuell hälsa?
- Se till att det i genomförandeplaner finns beskrivet varför sexualitet, samlevnad och relationer är viktigt när det gäller de ungas hälsa
- Samverka med andra såsom socialsekreterare, skola eller ungdomsmottagning

Nycklar för genomförande

Här har vi samlat framgångsfaktorer som är till hjälp när ett arbete med sexuell hälsa ska påbörjas. Se dem som inspiration och kolla av vad ni redan gör.

Det råder ofta en stor osäkerhet bland personal på HVB när det gäller att diskutera sexualitetsfrågor. Det är därför betydelsefullt att det satsas på utbildningar inom området. Undersök vilken kompetens personalen har. Även om någon i personalen har en viss form av kvalifikation inom sexuell hälsa eller upplever sig själv som bra på att hantera sexualitetsfrågor, bör all personal ges utbildning. Det är viktigt att man tar ett steg bort ifrån sin egen syn på sexualitet när det gäller sådant som normer. Ta hjälp av organisationer som RFSU och RFSL, eller av ungdomsmottagningen, och hör efter vad de kan erbjuda i form av utbildning och material. Metodmaterial med bra verktyg finns även att beställa eller ladda ner på nätet.

Ge utrymme åt diskussioner och försök hitta strategier för att arbeta med sexualitetsfrågor på boendet. Börja med att samtala kring era egna farhågor och rädslor inför att tala om sexualitet med era ungdomar. Ventilera vad som känns bekvämt att diskutera i allmänhet. Vad vet ni om de ungas sexuella hälsa och om deras kunskaper om sexualitet? Vilka behov uttrycker de unga? Hur brukar de samtala om sexualitet? Är det i positiva eller i negativa termer eller med skämtsamma undertoner?

Ställ även frågan "Hur kan vi som personal bli bra på att bemöta de ungdomar som är hbtq-personer?" Vilken tillgång till användbar information kring sexualitet har unga hbtq-personer?

Peppa varandra i fråga om hur man kan prata om sexualitet och ge varandra tips på länkar till hemsidor på nätet där man kan få stöd i frågor som rör sexualitet. Bör ni utforma en punkt om sexuell hälsa i inskrivningssamtalet och välkomstsamtalet, när den unge anländer till boendet för första gången? Diskutera vilka hinder som finns på boendet, som kan leda till att arbetet försvåras. Handlar det om okunskap hos personal och ungdomar, om rädsla för att prata om sexualitet med såväl ungdomar som personal, om tabun, skam och normer i relation till kultur, om språket eller om miljön? Resonera därefter kring hur boendet kan arbeta med och undanröja dessa hinder samt främja en god sexuell hälsa.

Upprätta handlingsplaner och policyer. Finns det handlingsplaner som beskriver tillvägagångssätt för hur sexuell hälsa understöds eller rutiner för hur personalen ska hantera till exempel sexuella trakasserier eller övergrepp? Finns det rutiner för hur personalen ska handskas med de ungas mående överlag?

Utse någon som ansvarar för att handlingsplaner upprättas och upprätthålls. Diskutera om det finns någon anställd som är särskilt intresserad av att hålla sig uppdaterad inom de senaste rönen kring sexuell hälsa.

För att bredda kunskapen handlar det om att samverka med andra instanser. Att ta kontakt med skolan för att undersöka vilken information som de har gett ungdomarna är en god idé. En annan idé kan vara att ha en hänvisningslista uppsatt på anslagstavlan med länkar till Frågelådan på UMO.se, till skolhälsovården, barn- och ungdomspsykiatri eller RFSU och RFSL. På nätverksträffar med olika yrkespersoner kan det finnas möjligheter att lära av varandra samt att dela med sig av kunskaper och erfarenheter.

Arbetsmaterial

Här har vi samlat material som personal, samordnare och chefer kan ha nytta av för att skapa de viktiga omgärdande rutinerna för samsyn avseende arbete med sexualitet, sexuell hälsa och relationer.

Plan för arbete med sex, relationer och sexuell hälsa

Genom att ha en tydlig plan kan det långsiktiga och kortsiktiga förändringsarbetet bli mer överskådligt. Uppdelningen handlar om vad, vem, när och hur? Här intill finns ett exempel på hur en sådan kan se ut. Det är bara ett av många

exempel och här gäller det att lokalt anpassa efter just de ni möter och den arbetsgrupp som ska utföra planen. Tänk på att allt inte kan göras omgående. Fundera över vad som är mest prioriterat för era unga.

Förslag till plan för arbete med sexuell hälsa

VEM	VAD	NÄR	HUR
Personal	Aktivt lyfta frågor om sexuell hälsa	Kontinuerligt	Via filmer, böcker och tidningar skapa följdfrågor och diskussioner
Kontaktperson	Hjälpa till att boka tid på UM om den unge behöver Ta upp sexuell hälsa med hjälp av befintlig samtalsmetod. (exempelvis MI)	Kontinuerligt/vid behov	Inom ramen för befintliga samtals-tillfällen och se till att erbjudandet upprepas ofta
Chef/samordnare	Avsätta tid på personalträffar för samtal om attityder och händelser	På varje eller varannan personalträff	Chef/samordnare ansvarar för att sexualitetsfrågan lyfts in på dagordningen. Vid behov används case som finns i slutet på denna skrift
Arbetsgruppen/ chef	Utse en sex-och samlevnadsgrupp med ansvar för att hålla frågan vid liv.	Träff 2 timmar en gång per månad	Arbetsgruppen väljer demokratiskt och utifrån intresse denna grupp
Sex-och samlevnadsgruppen	Få mandat att: - Tillhandahålla kondomer - Uppdatera info om UM - Boka in föreläsare - Hålla koll på bra litteratur/film	På avsatt tid för träffar	Beror på exakta arbetsuppgifter och mandat
Arbetsgruppen	Ta upp frågor kring sexuell hälsa, sexualitet och relationer i handledning	Vid handledningen	Informera handledaren om att sexualitet aktivt ska inkluderas i handledning

Policy

Syftet med en policy är att skapa en samsyn och beredskap att handskas med sex-, relations- och samlevnadsfrågor på boendet. Genom policyn kan vi lättare hantera olika situationer som kan tänkas dyka upp. En policy är ett levande arbetsmaterial för att ge stöd och slippa hänvisa personal till tillfälliga och egna lösningar. Detta ger trygghet för såväl de unga som personalen. Här finns även ett perspektiv av likabehandling som är en viktig princip.

Diskutera punkterna nedan. Dessa är områden som det ofta finns oklarheter och svårigheter kring och samsyn brukar saknas. Fundera på vilka situationer som har uppstått för just de unga ensamkommande du möter. I vilka frågor skulle du behövt en policy som stöd? Lägg till och dra ifrån så att listan passar för just er arbetssituation. Låt diskussionerna ta den tid de behöver och skriv ner besluten så att det blir transparent och går att visa upp för de unga samt för vikarier och nyanställda.

TIPS

Policyområden

- Övernattning
- Nakenhet
- Närhet (mellan personal och unga och de unga sinsemellan)
- Kondomer
- Sexuella uttryck
- Hygiensamtal (dusch, deo, underkläder, tvätt, pubertet)
- Mens och mensskydd
- Låsa dörren till sitt rum
- Möjlighet till eget utrymme (för till exempelvis onani för de som delar rum)
- Preventivmedel
- Porr
- HBTQ och hur det pratas om sexuell läggning och könsuttryck
- Ungdomar som uttrycker sexuell intresse för personalen
- Sexuella övergrepp och sexuellt våld
- Sex mot ersättning
- Sexuellt risktagande
- Journalföring gällande samtal om sex
- Tystnadsplikt/anmälningsmöjlighet/anmälningsplikt

Case för diskussion

Beskrivningarna kan användas som en stående punkt på personalträffar, eller som igångsättare för samtal om ett fenomen, ett policyarbete eller en fråga som är aktuell på arbetsplatsen.

Suleiman, nyss anländ till Sverige, har bott på boendet under en veckas tid och du lägger märke till att han har ett avvikande beteende. Han har svårt för att ta kontakt och svarar nästan inte alls på tilltal, äter dåligt, har sömnproblem, undviker ögonkontakt och ryggar tillbaka när någon rör vid honom. De andra unga på boendet har börjat klaga på att Suleiman luktar illa och ber dig ta itu med det.

Hur hjälper du honom?

Vad kännetecknar ett bra samtal om hygien?

Maryam berättar för dig att ett par killar i skolan frågat henne om hon vill ha oralsex. Hon vet inte vad oralsex är och ber dig förklara det.

Ska du svara på frågan?
Hur kan frågan besvaras?
Vad behöver du för att kunna svara på frågan, bok, material eller annat?

För ett par dagar sedan hade ni sexualundervisning med alla unga på boendet då ni bland annat pratade lite kort om onani. **Salina** kommer nu till dig och frågar hur det kommer sig att ni tar upp detta ämne även med tjejerna? Hon säger att hon förstår att vi pratar med killarna eftersom de har "andra lustar". Salinas mamma har dessutom talat om för henne att hon inte kan få några barn om hon "inte håller fingrarna i styr".

Hur ser myter ut om skillnader mellan män och kvinnors lust? Har ni diskuterat könsroller i förhållande till den information som ges till de unga? Hur kan du ha ett nyanserat samtal med Salina?

Du märker att 13-åriga **Ali Reza**, som har en flickvän för första gången, sett nedstämd ut de senaste dagarna och frågar honom hur det är. Ali Reza berättar att han är jätteglad över sin flickvän, men att hans mamma förbjuder honom att ha ett förhållande innan äktenskapet. Han har regelbunden skypekontakt med sin mamma, som bor kvar i hemlandet, och saknar henne väldigt mycket.

Hur svarar du honom?
Hur bekräftar du och stöttar honom?
Finns det likheter/skillnader för unga som bor med sina föräldrar?

Rashid kommer hem sent.

Du frågar var han varit och han svarar lite undvikande men han visar glatt upp sina nya skor för dig. Du ser att det är dyra skor och frågar hur han fått råd till så fina skor? Rashid svarar inte riktigt men låter visa att han inte vill prata mer med dig. En annan i personalgruppen har också noterat att Rashid sedan en tid tillbaka verkar ha mycket mer pengar att röra sig med. En tredje har sett honom lämnas av i närheten av boendet av flera olika män i bil.

Vad kan detta vara tecken på? Kan Rashid vara en av de som säljer sex? Kan han vara utsatt för människohandel? Kan han vara indragen i kriminalitet?
Hur kan du börja reda i detta?
Vilket stöd hade du behövt?

Hassan kommer till dig och frågar vad det är som kliar på pungen.

Hur hjälper du honom?
Var kan du hänvisa honom?

Amir, 17 år gammal, berättar för dig att han är kär i Frida, en tjej i hans klass. Han vill nu veta hur han ska våga närma sig henne för att fråga om hon har lust att hitta på något. Amir undrar om du tycker det är en god idé att fråga Frida om hon vill följa med hem och dricka thé efter skolan.

Vilket svar ger du Amir?
Finns det regler för flirt och kontaktskapande?

Khalid har flytt från ett land där samkönad kärlek inte är tillåtet. Han har bott i Sverige i över ett år och känner nu äntligen sig trygg i att vara öppen med att han är homosexuell. En eftermiddag tar Khalid med sig sin pojkvän till boendet för att presentera honom. En medboende, Mohammed, blir ursinnig när han får se Khalid och pojkvännen sittandes hålla handen i soffan. Han skriker och gormar att detta är emot hans religion och kräver att ni i personalen ska göra något.

Hur hade ni handskats med situationen? Hade situationen kunnat förebyggas? Hade en HBTQ policy varit till hjälp och hur?

Arash kommer fram till dig. Han säger att han hört att om en ensamkommande gifter sig med en svensk så får han uppehållstillstånd direkt. Han menar att eftersom han bara känner er i personalen så skulle det passa om du gifte dig med honom. Vill du det?

Har ni hört liknande myter?
Stämmer det?

Hur förhåller ni er till skenäktenskap?
Hur handskas ni med privata frågor?

Hakim är en kille på ert boende som vid sin asylansökan uppgett att han är 14 år. Personalen misstänker dock starkt att han är betydligt äldre och vid ett par tillfällen har han själv sagt att han studerade till läkare på universitetet i sitt hemland. Hakim har nu blivit tillsammans med Sanna, en 13-årig tjej, som bor i närheten av boendet. Han har ställt många frågor om sex och även frågat efter tillgång till kondomer.

Hur hade ni agerat i personalgruppen? Hur ser lagstiftningen ut?

REFERENSER

Litteratur och länkar

Annon, J. (1976) The PLISSIT Model: A Proposed Conceptual Scheme for the Behavioural Treatment of Sexual Problems. *Journal of Sex Education and Therapy*, vol 2:2, 1976.

Björngren Cuadra, C. (2010). Kartläggning av preventiva hiv/STI-insatser i Skåne ur ett migrationsperspektiv – AAAQ och grundad tillgänglighet. Malmö: Holmbergs

Folkhälsomyndigheten (2014). Livsvillkor & levnadsvanor: Migranter. Från: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/hiv-och-sti-prevention/preventionsgrupper/migranter/>

Hansson, E. (20..). Äldre och sexualitet. RFSU: Malmö

Knutagård, H. (2016). Sexualitet och socialt arbete. Studentlitteratur

Melander, C (2015) Ensamkommande barn och transnationellt socialt arbete. I Montesino, N & Righard, E. (2015) Socialt arbete och migration. Gleerups.

Migrationsverket (2016) Statistik. Antal ensamkommande 2015. Kan hämtas från <http://www.migrationsverket.se/download/18.2d998ffc151ac387159be0/1451642643512/%C3%96versikt+statistik+2015.pdf>

Moritz, E. (2015). Ensamkommande barn/unga vuxna och sexuell hälsa – en kunskapsöversikt. Mastersuppsats i sexologi. Malmö högskola: Malmö

Mänskliga Rättigheter. Regeringens webbplats om mänskliga rättigheter (20161221) Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR) <http://www.manskligarattigheter.se/sv/de-manskliga-rattigheterna/vilka-rattigheter-finns-det/sexuell-och-reproduktiv-halsa-och-rattigheter-srhr>

ProSentret (2017) Mistanke og magefølelse. Hjelpeapparatet i Oslo sin kunnskap om enslige mindreåriges erfaringer med salg/bytte av sex. Velferdsetaten, Oslo kommune.

RFSU (2015) Sexualundervisning på lättare svenska. 2:a uppl. Göteborg: Ineko AB

RFSU/Nathalie Simonsson (2012) Världens viktigaste bok: om kroppen, känslor och sex. Ordfront/RFSU

RFSU Malmö (2015). Kan vi prata sex idag? En skrift för att professionalisera samtal om sex och sexualitet för personal inom LSS. Malmö: RFSU Malmö

Skarpås, E., Byqvist, L. & Herder T. (2015). Handbok om sexuell hälsa för turism- och resebranschen. Tryckfolket Malmö: RFSU Malmö

Skarpås (2014) Så länge säsongen inte tar slut. En intervjustudie om säsongsarbete, relationer och sexuell hälsa. Masteruppsats i sexologi. Malmö Högskola: Malmö

Socialstyrelsen (2013) Socialtjänstens arbete med ensamkommande barn och ungdomar. En vägledning. Pdf.

Smittskyddsinstitutet (2012). Migration, sexuell hälsa och prevention: Två kunskapsöversikter med fokus på risktagande och riskutsatthet i samband med migration. Solna: Edita Västra Aros.

Sumner, A. (2015) "Koll på läget" Att möta unga migranternas sexualitet. I (red.) Lukkerz, J./RFSU Malmö Inkludera sexualitet! Berättelser om att göra skillnad. Tryckfolket Malmö: RFSU Malmö

UMO (2016). Vad behöver unga nyanlända? En studie av ensamkommandes och andra unga nyanländas behov när det gäller frågor kring sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR) och psykisk hälsa.

WHO (20161221) Definition av sexuell hälsa http://www.who.int/reproductivehealth/topics/sexual_health/sh_definitions/en/

Ovan anges år, månad och datum efter när internet-sidor är hämtade.

Erfarenheter, tips, case och resonemang är inspirerade från Personalutbildningen "Sexualitet och Migration". 2011-2016, RFSU Malmö Utbildningen riktar sig till yrkesverksamma som möter ensamkommande unga och har getts till över 800 personer verksamma inom socialtjänst, institutionsvård, elevhälsa och statliga verk.

Sex och migration. Referensgrupper av yrkesverksamma på HVB för ensamkommande i Malmö stad, 2012-2013

Ensamkommandes Förbund. Jämställdhetsprojekt i Malmö. Samarbete, erfarenhets- och utbildningsutbyte. 2016

HANDSON. Referensgrupp av personal som på olika sätt möter ensamkommande unga. 20161117

Vi vill rikta ett **STORT TACK** till

Alla yrkesverksamma som bidragit med kunskap, dilemman och reflektioner och som varje dag bidrar med hälso-och rättighetsfrämjande arbete.

Alla unga ensamkommande som med sitt mod och sin nyfikenhet ställer frågor, reflekterar och skapar samtal att minnas.

Alla som pushat och väntat på denna skrift.
Det har varit till stor hjälp.
Fortsätt pusha oss!

